

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора *Бенери Валентини Єфремівни* на дисертаційну роботу *Смольнікової
Олени Геннадіївни* «Розвиток автономного навчання іноземних мов у вищих
зкладах освіти Великої Британії (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми. Інноваційна за змістом і характером динаміка світових тенденцій розвитку суспільства вимагає формування випереджувальної освітньої політики. Становлення сучасного фахівця вимагає формування здатності до іншомовної міжкультурної комунікації, вільного володіння іноземними мовами, а отже, вмотивовує пошук індивідуальних траєкторій їх опанування, вибору студентами індивідуальних стилів і метакогнітивних стратегій навчальної діяльності, формування здатності до автономного навчання і соціально-професійного зростання.

Про актуальність піднятої здобувачкою проблеми свідчать сучасні зміни у нормативно-правовому законодавстві у галузі освіти. В законах України «Про освіту» (1991, 1996), «Про вищу освіту» (2002, 2014), Національній доктрині розвитку освіти України (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період 2012 – 2021 рр. (2012), Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (НАПН, 2016) наголошується на необхідності підготовки вітчизняних спеціалістів, які здатні критично мислити, творчо розв'язувати проблеми у професійній та особистій сферах, оволодівати ключовими і предметними компетентностями, фахово вдосконалюватися, здобувати освіту протягом усього життя.

Однак, як доводить дослідниця, практика не підтверджує задекларованого оптимізму. Тому великий інтерес становить виокремлення нею суперечностей, оскільки вони є відображенням реальної невідповідності між суспільним запитом та пропозицією сучасної практики вищої школи.

Автор відзначає, що впродовж тривалого часу одне з провідних місць на ринку освітніх послуг посідає європейська модель автономного навчання іноземних мов (надалі

– АНІМ). Чималий історичний досвід її успішного застосування нагромаджено вищою школою Великої Британії. Аналіз й осмислення теорії і практики педагогічної освіти Великої Британії та системи автономного навчання іноземних мов, як зазначає дослідниця, нададуть змогу глибше зрозуміти діалектику загальних закономірностей і конкретних особливостей розвитку європейського педагогічного процесу і його головних тенденцій.

Системний науково-теоретичний аналіз джерельної бази з досліджуваної проблеми Смольнікової О. Г. виявив, що в науково-педагогічній літературі з узагальнення зарубіжного досвіду вищої освіти бракує спеціальних історико-педагогічних досліджень розвитку АНІМ у вищій школі Великої Британії, обґрунтування можливостей і перспектив його впровадження в Україні.

Актуальність рецензованого дисертаційного дослідження Смольнікової Олени Геннадіївни зумовлена важливістю об'єктивного осмислення теорії та практики автономного навчання іноземної мови у британських закладах вищої освіти з їх розвиненою системою особистісно орієнтованого компетентнісного навчання і надає, з одного боку, можливість глибше зрозуміти діалектику закономірностей і особливостей розвитку Європейського регіону вищої освіти, а з іншого – поширити цей продуктивний досвід в освітньому процесі української вищої школи.

Отже, в актуалізації конструктивних ідей теорії і практики автономного навчання іноземної мови у британських закладах вищої освіти досліджуваного періоду вбачаємо актуальність і важливість рецензованої дисертаційної роботи Смольнікової О. Г.

Відповідність дисертаційної роботи сучасним потребам науки і практики.

Дисертаційна робота Смольнікової О. Г. виконана на високому теоретичному і методологічному рівні, вирізняється змістовністю, оригінальністю, інформаційною насиченістю, відтак якісно збагачує наукові погляди щодо розв'язання проблеми розвитку АНІМ у вищій школі, окреслює перспективи впровадження британського досвіду, накопиченого упродовж другої половини ХХ – початку ХХІ століть в сучасній системі вищої освіти України.

Дисертаційне дослідження Смольнікової О. Г. відповідає тематиці науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Контекстно-компетентнісна

підготовка викладача вищого навчального закладу» (протокол від 18 вересня 2013 р. № 1).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол від 24 жовтня 2013 р. № 3) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень в галузі педагогіки і психології в Україні (протокол від 17 грудня 2013 р. № 10).

Слід зазначити, що дисертація є першим комплексним дослідженням розвитку автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірності. Системний аналіз структури дисертації свідчить про її логічну побудову і спрямованість на послідовне розв'язання поставлених наукових завдань. Констатуємо, що дефініції наукового апарату (мета, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні межі) дисертації чітко обґрунтовані, яскраво виявляється їхня наукова доцільність, взаємозумовленість зв'язків і залежностей. Наукові положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження Смольнікової О. Г. сформульовано чітко, логічно, послідовно, є аргументованими і змістовними.

Достовірність, вірогідність та аргументованість наукових результатів дослідження забезпечується використанням сучасних методологічно-теоретичних засад та комплексним застосуванням відповідних методів наукового пошуку, які дали змогу об'єктивно проаналізувати джерельну базу, а також впровадженням результатів дослідження у педагогічний процес вищих навчальних закладів України. Зокрема, при підготовці дисертаційної роботи авторкою використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів (с. 4 автореферату, с. 18 дисертації).

Вважаємо за доцільне наголосити, що достовірність даних, використаних авторкою у дисертації, підтверджується посиленням на вагому джерельну базу дослідження: освітньо-законодавчу базу України; документи Ради Європи; нормативні документи, законодавчі акти, постанови Департаменту освіти Великої Британії; офіційні сайти британських університетів; електронні архівні джерела (державні національні архіви Великої Британії); фонди бібліотеки представництва Британської Ради в Україні; фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Державної науково-

педагогічної бібліотеки НАПН України ім. В.О. Сухомлинського; автентичні наукові видання; українську і зарубіжну фахову періодику.

Слід зазначити, що результати дослідження О.Г. Смольнікової впроваджено в освітньо-науковий процес Університету менеджменту м. Варна (Болгарія, Cardiff Metropolitan University (the UK) (certificate from 25.08.2016), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка від 30.09.2016 р. № 07-10/1702), Мукачівського державного університету (довідка від 16.11.2016 р. № 2704), Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка від 29.11.2016 р. № 996).

Таким чином, викладене вище дозволяє стверджувати, що наукові положення, висновки і результати дисертаційного дослідження Смольнікової Олени Геннадіївни «Розвиток автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)» є достатньо обґрунтованими й аргументованими, дослідження проведено на належному науковому рівні.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження підкреслює правомірність поставлених завдань і засвідчується вагомими науковими здобутками (с. 5 автореферату, с. 22-24 дисертації). Зокрема, обґрунтовано *процес* розвитку теорії і практики автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії другої половини ХХ – початку ХХІ ст. як послідовно-поступальне розроблення теоретичних засад АНІМ, концептуалізації наукових підходів, поетапної трансформації змісту, організації, методів і засобів його практичного втілення під впливом соціально-економічних, суспільно-політичних і освітньо-організаційних змін у країні. Авторську періодизацію процесу представлено в єдності трьох етапів: 1954 – 1969 рр.; 1970 – 1989 рр.; 1990 – 2011 рр.; визначено *соціально-економічні, суспільно-політичні та освітньо-організаційні* передумови становлення АНІМ в університетах Великої Британії; виявлено особливості й тенденції (*загальні, специфічні, пролонговані, короткотривалі*) розвитку АНІМ у британській вищій школі. Доведено доцільність і можливість упровадження в освітньому процесі вищої школи України: 1) актуалізованого досвіду реалізації АНІМ у вищих закладах освіти Великої Британії (розвиток здатності до саморегуляції навчальної автономії, самооцінювання і самоконтролю, формування компетентностей автономної навчальної діяльності, використання інноваційних освітніх технологій АНІМ у системі

дистанційної, змішаної і відкритої освіти); 2) персоніфікованих ідей британських учених із розвитку АНМ: індивідуального конструювання знань (Дж.А.Келлі, Д.Колб, А.Маслоу, Д.Нейл); самокерованого навчання (П.Джарвіс, М.Ноулз, К.Роджерс, С.Хоул); особистісних освітніх стилів (Дж.Андерсон, Дж.Брунер, Дж.Рубін) та ін. На основі системного узагальнення семи британських моделей АНМ розроблено універсальну описову схему його організації, запропоновану до впровадження у вищій школі України.

Наукові положення, висновки і рекомендації поглиблюють і збагачують теоретичні, методичні та практичні питання організації автономного навчання іноземних мов в українських вищих навчальних закладах.

Відмітимо, що всі елементи наукової новизни сформульовані авторкою коректно, їх зміст та сутність відповідає нормативним вимогам до кандидатських дисертацій.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Значення результатів дослідження для науки і практики не викликає сумніву. Розроблена авторська універсальна описова схема організації автономного навчання іноземних мов спрямована на вдосконалення процесу індивідуалізації і професіоналізації вивчення іноземної мови у вищій школі України в умовах світових освітньо-інтеграційних процесів, є універсальною і може впроваджуватися у вищих навчальних закладах будь-якого профілю.

Матеріали дисертації використано: у розробленні змісту навчальних дисциплін: «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Методика викладання іноземних мов», «Ділова англійська мова», «Англійська мова для академічних цілей»; підготовці навчальних курсів: «Педагогіка вищої школи», «Психологія вищої школи», «Андрагогіка»; формуванні методичних рекомендацій для студентів бакалаврату і магістратури педагогічних університетів.

Важливо відзначити, що обґрунтовані теоретичні підходи до реалізації АН можуть застосовуватися під час розроблення широкого спектру нормативних і спеціалізованих навчальних дисциплін, елективних курсів, спецсеінарів, навчальних посібників і підручників, а також у створенні освітньо-професійних, освітньо-наукових програм бакалаврської, магістерської, докторської підготовки.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Для досягнення поставленої мети наукового дослідження у роботі було окреслено завдання, на які автором дано

обґрунтовані відповіді. Це вимагало ретельного опрацювання вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних джерел, значного масиву статистичної інформації, застосування різноманітних методів та підходів досліджень.

Дисертація складається з анотації, переліку скорочень, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Послідовність і логіка викладу тексту, структура дослідження відповідає вирішенню поставлених завдань дисертації.

У вступі обґрунтовано актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, його хронологічні межі, представлено дослідницькі методи, джерельну базу, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, подано відомості про їх упровадження.

У першому розділі дисертаційного дослідження Смольнікової О. Г. *«Автономне навчання іноземних мов у освітньому процесі вищої школи як наукова проблема»* здійснено аналіз зарубіжних і вітчизняних науково-педагогічних джерел з проблем теорії і практики автономного навчання у вищих закладах освіти, уточнено й удосконалено категоріально-понятійний апарат дисертації та обґрунтовано теоретико-методологічні засади АНІМ (с. 26–72 дисертації). Узагальнення і систематизація джерельної бази дослідження дозволили сформулювати поняття *«learner autonomy»* (навчальна автономія та поняття *«автономне навчання»* (*«autonomous learning»*) (с. 8 автореферату, с. 71 дисертації).

Вважаємо за доцільне наголосити, що використання Смольніковою О. Г. сучасних підходів до цілісного вивчення педагогічних процесів та адекватних меті і завданням методів наукового пошуку дало їй можливість уникнути описовості, схематичності викладу матеріалу, натомість зосередившись на проблемних у контексті визначеної теми аспектах.

Здійснений аналіз масиву науково-літературних і документальних джерел дозволив визначити основні теоретико-методологічні засади генезису і розвитку АНІМ у вищих освітніх закладах Великої Британії. Він засвідчив, з одного боку, наявні дослідницькі уміння дисертантки узагальнити науково-теоретичні напрацювання учених, зокрема, у тлумаченні основних дефініцій, а з іншого – усвідомлення важливості історіографічного аспекту в історико-педагогічних роботах.

Висновки до першого розділу представлено автором на основі пошуково-бібліографічного, хронологічного та порівняльно-зіставного аналізу науково-літературних і документальних джерел. Пункти висновків у повній мірі висвітлюють результати поставлених автором задач.

У другому розділі – *«Теоретичне обґрунтування та особливості впровадження автономного навчання у вищих закладах освіти Великої Британії (1954 – 1989 рр.)»* представлено методику, гіпотезу дослідження, виявлено соціально-економічні, суспільно-політичні та освітньо-організаційні передумови становлення АНІМ у вищій школі Великої Британії; обґрунтовано процес розвитку АНІМ в британських вищих закладах освіти у зазначених хронологічних рамках, розроблено його періодизацію, у відповідності до якої розкрито особливості й тенденції формування концепції АНІМ.

Другий розділ характеризується узагальненим аналізом процесу розвитку АНІМ в британських вищих закладах освіти у зазначених хронологічних рамках, розроблено його періодизацію, у відповідності до якої розкрито особливості й тенденції формування концепції АНІМ (с. 9–11 автореферату, с. 127–128, с. 205–206 дисертації).

Висновки до другого розділу обґрунтовані і достовірні, що підтверджуються опрацюванням значної кількості аналітичного матеріалу (дані представлено у додатках на с. 242–262) та широким спектром застосуванням наукових методів і підходів дослідження.

У третьому розділі – *«Тенденції реалізації автономного навчання іноземних мов у вищій школі Великої Британії (1990 – 2011 рр.)»* проаналізовано розвиток форм і методів АНІМ у вищих закладах освіти Великої Британії (1990 – 2011 рр.), досліджено роль викладача в організації АНІМ, актуалізовано британський досвід і обґрунтовано можливість його застосування в освітньому процесі української вищої школи шляхом упровадження універсальної авторської схеми АНІМ.

Звертає на себе увагу той факт, що авторка створила багатоаспектну панораму дослідницького пошуку, намагаючись одночасно проаналізувати теоретичні надбання педагогічної науки досліджуваного періоду «другої хвилі зацікавленості» АНІМ, яка була зумовлена розвитком АН як технології для кожного, його здійснення у співробітництві з викладачем, за умови активного застосування ІКТ (с.13 автореферату, с 145 – 166 дисертації) й практики, яка розкрита через аналіз розвитку мережі Центру

самодоступного навчання (ЦСН), як одного із головних засобів організації АНІМ в університетах Великої Британії (с.13 автореферату, с. 201–203, с. 205–206 дисертації).

Шляхом упровадження універсальної авторської схеми АНІМ дисертанткою актуалізовано британській досвід і обґрунтовано можливість його застосування в освітньому процесі української вищої школи (с.16 автореферату, с.193 підрозділ 3.4. дисертації). Застосування схеми спрямовано на формування готовності студентів до автономного впорядкування свого освітнього середовища.

Вивчення матеріалів дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок, що наукові результати, отримані автором, базуються на ґрунтовній та всебічній розробці проблеми, що досліджується, логіко-системному аналізі професійних підходів до її вирішення. Результати досліджень мають достатній ступінь достовірності, яка обумовлена використанням великого обсягу аналітичних і статистичних даних, а також сучасними методами наукових досліджень. Отже, можна стверджувати, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою працею.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Вагомість дисертаційної роботи О. Г. Смольнікової зумовлена використанням широкої джерельної бази (список використаних джерел включає 306 найменування, з них 183 іноземними мовами), що дозволило здобувачці всебічно висвітлити педагогічні аспекти досліджуваної проблематики, обґрунтувати методологічні підґрунтя дослідження, уточнити базові поняття, їх взаємозв'язки та взаємозумовленість, розкрити сутність понять «автономне навчання» «навчальна автономія» «самостійна робота», «самоосвіта», «самонавчання» «самокероване навчання», «самодоступне навчання», «незалежне навчання» тощо. Зміст дисертаційного дослідження суттєво збагачують, вміщені в ній 4 рисунки, 5 таблиць і 18 додатків.

Загальні висновки логічно випливають зі змісту роботи, у концентрованому вигляді відображають основні результати дисертації, засвідчують сформовану наукову манеру належного рівня узагальнення теоретичного матеріалу та точності формулювань, відповідно до визначеної мети та поставлених завдань.

Рівень апробації результатів дослідження є достатнім і підтверджується виступами дисертантки на шести науково-практичних конференціях міжнародного, трьох – всеукраїнського та чотирьох – університетського рівня.

Основні положення і результати наукового дослідження Смольнікової О. Г. відображено в 13 одноосібних наукових публікаціях, з яких 8 - містять основні наукові результати дисертації, 4 - засвідчують апробацію матеріалів дисертації, одна праця додатково відображає наукові результати дисертації.

Термін розсилання примірників фахових видань, у яких опубліковані праці дисертанта, а також кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає нормативним вимогам України щодо Порядку присудження наукових ступенів.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Логіко-системний аналіз текстів дисертації та автореферату засвідчує, що останній відображає основні положення й результати дисертаційного дослідження і засвідчує досягнення мети наукового пошуку. Автореферат відповідає вимогам МОН України до авторефератів дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Звертаємо увагу на те, що зміст автореферату та основні положення дисертації Смольнікової О. Г. є ідентичними.

Відповідність дисертації спеціальності і галузі науки, за якими вона представлена до захисту. Дисертаційна робота О. Г. Смольнікової відповідає паспорту наукової спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Дискусійні положення та зауваження. Поряд із позитивною оцінкою результатів дослідження Смольнікової О. Г., уважаємо за потрібне висловити окремі зауваження і рекомендації дискусійного характеру:

1. На нашу думку, додаткового роз'яснення потребує роль освітніх мета-стратегій в організації автономного навчання іноземних мов у вищій школі Великої Британії.

2. Уважаємо, що у п. 3.1 дисертації слід було б більше зосередитися на особливостях застосування дистанційних, змішаних та гнучких форм освіти в системі автономного навчання іноземних мов у вищій школі Великої Британії.

3. З нашої точки зору, варто пояснити, чому результатом дисертаційного дослідження стала не модель автономного навчання іноземних мов, а «авторська описова універсальна схема» його організації у вищій школі.

4. На наш погляд, дисертаційна робота значно виграла б, якби здобувачка детальніше зупинилася на сучасних моделях організації автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії.

5. З огляду на практичну цінність дисертаційного дослідження, вважаємо за доцільне рекомендувати авторці підготувати та видати за матеріалами дисертаційної роботи навчально-методичний посібник.

Загальний висновок. Відзначимо, що висловлені дискусійні моменти й побажання суттєво не впливають на позитивне враження від дисертаційного дослідження Смольнікової Олени Геннадіївни, яке є цілком самостійним, має високий науковий рівень і переконує у належній теоретико-методологічній та дослідницькій підготовці здобувачки. Цінним також вважаємо те, що дисертантка реалізує право на власне обґрунтування ретроспективного розвитку освітніх процесів, оригінальне наукове представлення результатів дослідницького пошуку.

Отже, дисертаційне дослідження Смольнікової Олени Геннадіївни «Розвиток автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії (друга половина XX – початок XXI ст.)» є завершеною, логічно вмотивованою науковою працею.

Вважаємо, що дисертаційна робота «Розвиток автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії (друга половина XX – початок XXI ст.)» за змістом, науковою новизною і практичною цінністю, самостійністю й результативністю, достовірністю отриманих даних відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» та іншим нормативним вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Смольнікова Олена Геннадіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

16. 06. 2017 року

Офіційний опонент:
проректор з наукової роботи
Кременецької обласної
гуманітарно-педагогічної академії
ім. Тараса Шевченка,
доктор педагогічних наук, професор

Підпис засвідчую
Начальник відділу кадрів

В. Є. Бенера

С.С. Жиглевич